

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

БЕСПАЛОВ МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 330.342.2:332.1:338.49:336.025

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Чернігів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Худолей Вероніка Юрївна,
ректор ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Попело Ольга Володимирівна,
професор кафедри менеджменту і державної служби Національного університету «Чернігівська політехніка»;

кандидат економічних наук
Хомик Олександра Дмитрівна,
директор Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації.

Захист відбудеться «23» квітня 2021 р. о 14:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.01 у Національному університеті «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. І-335.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «20» березня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Соломаха

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Еволюційні зрушення суспільних відносин, глобалізаційні процеси економічного розвитку, парадигмальні вектори трансформації державного управління в напрямі децентралізації дедалі більше уваги акцентують на ролі регіонів. Сучасні процеси переформатування владних повноважень в Україні, ще більш гостро ставлять перед економічною теорією та практикою задачі щодо активізації регуляторних заходів реагування та протидії загрозам економічного розвитку як ендогенного, так і екзогенного характеру та підвищення ролі місцевих органів публічної влади в підвищенні самодостатності місцевих бюджетів з урахуванням особливостей їх формування для нарощення якості забезпечення населення суспільними благами, підвищення рівня життя населення, зростання конкурентоспроможності територій на засадах сталому розвитку.

Теоретико-методичні та прикладні аспекти питань формування місцевих бюджетів та їхня роль у розвитку продуктивних сил і регіональній економіці в місцевому самоврядуванні досліджували такі закордонні науковці, як М. Аренс, Ш. Бланкарт, А. Вагнер, Б. Вейнгаст, О. Гірке, Р. Гнейст, М. Кітінг, О. Лабанд, Р. А. Маєгрей, Р. фон Моль, В. Оутс, Г. Пройссом, К. Г. Рау, О. Ресслер, Дж. Родден, С. Роуз-Акерман, Ч. Тібу, А. фон Шеффле, Г. Ф. К. фон Штейн, Р. Штурм та інші.

Вагомий доробок у обґрунтуванні напрямів формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації внесли також вітчизняні вчені, серед яких: В. М. Бондаренко, М. П. Бутко, С. Й. Вовканич, В. М. Геєць, А. А. Гриценко, О. І. Гонта, Б. М. Данилишин, М. І. Долішній, С. І. Дорогунцов, І. З. Сторонянська, С. О. Тульчинська, О. Д. Хомик, В. Ю. Худoley, М. Г. Чумаченко, С. Л. Шульц та ін.

Проте попри значну кількість ґрунтовних досліджень із зазначеної проблеми, питання щодо формування місцевих бюджетів, удосконалення міжбюджетних відносин, підвищення ролі місцевих бюджетів у активізації процесів сталого просторового розвитку потребують поглиблення методично-прикладних розробок у напрямі бюджетної децентралізації. Саме це зумовило вибір теми, визначення мети, завдань та структури дослідження та їх взаємозв'язок із процесами модернізації продуктивних сил на базі інноваційно-інвестиційної моделі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний автором напрям наукового пошуку, пов'язаний із проблематикою науково-дослідних робіт, що виконувалися: у ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», а саме з темами: «Діагностування економічного розвитку регіональних економічних систем в умовах становлення нового регіоналізму» (ДР № 0118U001590), де автором на основі з'ясування теоретико-методичних засад бюджетної децентралізації в Україні розроблено методичний підхід до оцінювання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень; «Підвищення ефективності структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (ДР № 0118U001589), у межах виконання якої дисертантом запропоновано концептуальні засади інституціонального забезпечення механізмів посилення міжбюджетних відносин для підвищення ефективності функціонування регіонального економічного простору; «Модернізаційні детермінанти трансформації суспільно-територіальних систем України в умовах посилення процесів

євроінтеграції» (ДР № 0118U001588), у межах виконання якої автором на основі дослідження європейського досвіду використання фінансової підтримки територій як ресурсу реалізації нового регіоналізму у країнах ЄС з транзитивною економікою запропоновано напрями його імплементації для становлення нового регіоналізму в Україні (акт впровадження № 01/00024-а від 15.09.2020 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність виокремлення та вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні аспекти щодо ролі місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування та уточнити понятійно-категоріальний апарат теорії регіональної економіки;

- дослідити процеси децентралізації бюджетного процесу як чинника реформування владних відносин у сфері місцевого управління та з'ясувати їхній вплив на особливості функціонування регіональної економіки;

- виокремити науковий базис пізнання особливостей формування місцевих бюджетів і проаналізувати наявні методичні підходи до оцінки особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень;

- з'ясувати вплив місцевих бюджетів на рівень розвитку продуктивних сил регіонів, проаналізувати структуру доходів та видатків місцевих бюджетів;

- охарактеризувати міжбюджетні трансфери як важливий механізм реалізації ефективної регіональної політики в Україні;

- проаналізувати особливості формування і функціонування Державного фонду регіонального розвитку та розробити напрями щодо усунення наявних недоліків;

- виявити спрямування інституціонального забезпечення механізмів посилення міжбюджетних відносин на ефективність функціонування економічного простору, запропонувати консолідовані напрями підвищення ефективності бюджетування на рівні територіальних громад;

- окреслити вектори зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів для прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку регіональних господарюючих систем;

- виявити європейський досвід використання фінансової підтримки як ресурсу реалізації нового регіоналізму у країнах ЄС з транзитивною економікою та можливість його імплементації в Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процеси формування місцевих бюджетів в умовах деконцентрації владних відносин на користь місцевого самоврядування.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування місцевих бюджетів та їхні особливості в умовах децентралізації владних повноважень.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та вирішення окреслених завдань було використано загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, у дослідженні застосовано: історичний підхід та логічний метод (у процесі виявлення еволюції теоретичних аспектів щодо ролі місцевих бюджетів, бюджетної децентралізації, розвитку

продуктивних сил і регіональної економіки, процесів децентралізації владних повноважень); діалектичний метод (для встановлення взаємозв'язків та виявлення суперечностей між формуванням місцевих бюджетів та їхніми особливостями, децентралізацію та роллю місцевого управління, зміцненням дохідної бази місцевих бюджетів та прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку регіональних господарських систем); монографічний та компаративний метод (для обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування економічного простору завдяки удосконаленню міжбюджетних відносин і підвищенню самозабезпеченості місцевих бюджетів, для виокремлення особливостей формування місцевих бюджетів); метод формалізації, синтезу та абстрагування (для обґрунтування концептуальних положень щодо удосконалення міжбюджетних відносин в умовах децентралізації владних повноважень, підвищення самодостатності місцевого самоврядування, прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку регіональних господарських систем); економіко-математичного моделювання та статистичний метод (для оцінювання тенденцій та динаміки стану місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, оцінювання особливостей формування місцевих бюджетів); системний, інституціональний та ресурсний підходи (для дослідження різнорідних, багатогранних процесів щодо формування місцевих бюджетів та виокремлення їхніх особливостей в умовах інституціональних змін у напрямі децентралізації).

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, Закони України та нормативні акти у сфері формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень, офіційні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки торгівлі та сільського господарства України, дослідження вітчизняних та закордонних фахівців, звіти органів державної та регіональної влади, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів визначається поглибленням теоретико-методичних засад та розробкою практичних рекомендацій щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Вагомими теоретико-методичними результатами, що обумовлюють наукову новизну дослідження та авторський внесок дисертанта, є

вперше:

- запропоновано стратегічні напрями удосконалення міжбюджетних відносин в умовах переформатування владних відносин, що побудовано на системі принципів міжбюджетних відносин, напрямах зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів для прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку регіональних господарських систем та забезпечення механізмів посилення впливу міжбюджетних відносин на ефективність функціонування економічного простору;

удосконалено:

- науково-методологічний базис пізнання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень, що, на відміну від існуючих підходів, базується на виокремленні аксіом, гіпотез, теоретичного підґрунтя дослідження та комплексному використанні системного, інституціонального й ресурсного підходів щодо процесу формування місцевих бюджетів;

- методичний підхід до підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів, що, на відміну від наявного, спрямований на нівелювання наявних перешкод та передбачає консолідацію зусиль щодо задіяння програмно-цільового методу бюджетування та запровадження партиципаторного бюджетування, використання механізму державно-приватного партнерства, підвищення ефективності управління бюджетними ризиками, дотримання фінансової дисципліни в сучасних умовах;

- критеріальні характеристики оцінювання ефективності програм регіонального розвитку в умовах децентралізації владних повноважень, які, на відміну від існуючих підходів, передбачають використання методу аналізу ієрархій для оптимального вибору інвестора щодо залучення коштів у проекти регіонального розвитку;

набуло подальшого розвитку:

- понятійний апарат теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, зокрема розвинуто поняття «децентралізація владних повноважень», «фінансова децентралізація», «місцеві бюджети»;

- прикладні аспекти розмежування особливостей формування і функціонування місцевих бюджетів, що базуються на факторах правового впливу на характер міжбюджетних відносин;

- підходи до нівелювання наявних недоліків міжбюджетних відносин, що передбачають розбудову інституцій, функціонуючих на засадах державно-приватного партнерства, активізації створення регіональних фондів розвитку та розширення впливу агенцій регіонального розвитку на модернізацію продуктивних сил, удосконалення роботи Державного фонду регіонального розвитку;

- заходи щодо підвищення самодостатності місцевих бюджетів, що передбачають зміни в податковій системі та заходи щодо раціоналізації видатків місцевих бюджетів у напрямі уточнення соціальних і секторальних нормативів та стандартів, систематизації бюджетних видатків відповідно до встановлених повноважень та удосконалення програмно-цільового методу бюджетування;

- обґрунтування науково-практичних засад, імплементації європейського досвіду, що, на відміну від існуючої практики, передбачає заходи щодо використання фінансової підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку територій в умовах децентралізації владних повноважень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовані теоретико-методичні положення доведено до рівня конкретних практичних рекомендацій щодо формування місцевих бюджетів із урахуванням наявних специфічних особливостей в умовах децентралізації владних повноважень.

Одержані результати впроваджено в діяльності: Державної фіскальної служби України (ДФС) щодо напрямів зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів через: запобігання проявів корупції, підвищення якості моніторингу виконання місцевих бюджетів, поширення обговорення надходжень і видатків місцевих бюджетів громадами, спільну з громадами протидію ухилянню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів і вдосконалення аналітичного інструментарію – сприятиме підвищенню ефективності бюджетування та розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації владних повноважень (довідка № 872/99-99-03-01-16 від 22.12.2020 р.); Міністерства цифрової трансформації

України – при формуванні проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, де використано науково-практичні результати дисертаційного дослідження та враховано у визначенні оцінки вагових показників розвитку цифрової інфраструктури об'єднаних територіальних громад та регіонів загалом, що сприятиме досягненню цілей стратегічного розвитку за рахунок цифрової трансформації регіонів (довідка № 1/10/3-4137 від 29.12.2020 р.); Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України – у процесі оцінювання впливу зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів на прискорення інвестиційних процесів та інноваційного розвитку регіональних господарських систем, а також окремі положення було використано в процесі обґрунтування засад стимулювання розвитку продуктивних сил регіонів на основі імплементації досвіду європейських країн щодо використання фінансової підтримки місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації (довідка № 05/117 від 19.11.2019 р.); Чернігівської обласної державної адміністрації – у процесі розроблення Програми економічного і соціального розвитку області, формування проекту Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, зокрема, методичний підхід до оцінювання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень, що дає можливість виокремити специфічні особливості та потенційні можливості територій задля прискорення соціально-економічного розвитку (довідка № 01-01-42/7830 від 22.12.2020 р.); Бучанської міської ради – при виокремленні особливостей правового забезпечення формування та функціонування місцевих бюджетів, перешкод ефективного використання фінансових коштів місцевих бюджетів та їх нівелюванні, а також у напрямі підвищення рівня середньострокового планування та прогнозування місцевих бюджетів, налагодження міжбюджетних відносин, активізації задіяння наявного потенціалу територій, впровадження механізму захищеності місцевих бюджетів в умовах криз економічного розвитку (довідка № 04-09/16 від 15.01.2021 р.); Богунської районної ради м. Житомира – у процесі реалізації програм та проектів соціально-економічного розвитку Житомирської області у практику управління упроваджено пропозиції щодо зміни підходів до управління коштами бюджетів різних рівнів та міжбюджетних відносин; підвищення якості управління фінансовими ризиками; удосконалення міжбюджетних відносин та фіскальних інструментів для забезпечення нарощення самодостатності місцевих бюджетів; підвищення відповідальності за використання фінансових ресурсів та фінансовий контроль; прозорості бюджетування на всіх рівнях; зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів та підвищення ролі місцевого самоврядування (довідка № 11-01/173 від 02.11.2020 р.).

Результати дослідження використовуються для навчально-методичного забезпечення при підготовці навчальних та методичних розробок у ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая» при викладанні дисциплін «Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка», «Державне та регіональне управління», «Публічні фінанси», «Фінансовий менеджмент у публічній сфері», «Публічне адміністрування» для здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр» галузі знань 07 «Управління і адміністрування» (акт впровадження № 01/00768-а від 12.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в межах якої представлено авторський доробок щодо особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Усі викладені наукові результати, які отримані в результаті власних досліджень, належать авторіві особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати досліджень, висновки і практичні рекомендації доповідались автором і були схвалені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні проблеми економіки» (м. Київ, 2016 р.); «Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами» м. Київ, 2017 р.); «Проблеми розвитку потенціалу підприємства в глобальних економічних умовах» (м. Київ, 2017 р.); «Проблеми розвитку потенціалу підприємства в глобальних економічних умовах» (м. Київ, 2018 р.); «Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці» (м. Київ, 2018 р.); «Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки» (м. Київ, 2020 р.); «Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами» (м. Київ, 2020 р.); «Economic and business administration development: scientific currencies and solutions» (м. Київ, 2020 р.); «Academic research in multidisciplinary innovation» (Amsterdam, Netherland, 2020); «Економіка, фінанси, облік і право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (м. Полтава, 2020 р.); «Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни» (м. Одеса, 2020 р.); Розвиток нової економічної системи на державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2020 р.).

Публікації. Основні положення і висновки опубліковано у 21 наукових працях загальним обсягом 5,2 друк. арк. (особисто автору належить 4,75 друк. арк.), серед них 6 фахових статей (з них 4 статті – у фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз), 3 статті – у наукових виданнях інших держав; 12 – публікацій у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 217 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 35 таблиць (з них 5 повністю займають площу сторінки), 30 рисунків, список використаних джерел із 158 найменувань на 16 сторінках, 3 додатки на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, виокремлено методологічну базу наукового пошуку, відображено наукову новизну, окреслено практичні впровадження отриманих результатів.

У першому розділі – **«Теоретико-методичні засади бюджетної децентралізації в Україні»** – автором досліджено теоретичні аспекти щодо ролі місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування; уточнено понятійно-категоріальний апарат теорії регіональної економіки; розглянуто процеси децентралізації бюджетного процесу як чинника реформування владних відносин у

сфері місцевого самоврядування та з'ясовано їхній вплив на особливості функціонування місцевих бюджетів; проаналізовано існуючі методичні підходи до оцінки особливостей формування місцевих бюджетів у сучасних умовах.

Гене́за поглядів науковців стосовно сутності та ролі місцевих бюджетів із позиції теорії бюджетного федералізму та місцевого самоврядування дало можливість автору стверджувати, що забезпечення населення суспільними благами здійснюється через виключно децентралізацію владних повноважень, формування раціональних міжбюджетних відносин і активної фіскальної політики для забезпечення самодостатності територіальних громад, підвищення рівня конкурентоспроможності окремих таксономічних одиниць.

Дослідження сутності поняття «місцеві бюджети» під впливом часу та еволюційних змін дало можливість виокремити економічний, організаційний, правовий та комплексний підходи щодо сутності цього поняття. Обґрунтування використання комплексного підходу дало можливість сформулювати авторське тлумачення сутності поняття «місцеві бюджети» – як поліфункціональної системи економічних, фінансових, юридичних та соціальних відносин, що виступає інструментарієм перерозподілу національних фінансових ресурсів через утворення та використання грошових фондів місцевих органів влади з метою виконання поставлених функціональних зобов'язань, ефективного та оптимального задоволення потреб громад та забезпечення стратегічного розвитку економіки регіонів.

Дисертантом визначено особливості місцевих бюджетів з погляду їх формування та функціонування в умовах децентралізації владних повноважень, що дало можливість виокремити особливості, які перешкоджають місцевим бюджетам стати детермінуючим інструментарієм сталого розвитку територій (рис. 1).

Завдяки вивченню досвіду децентралізації в європейських країнах, було обґрунтовано авторське тлумачення сутності цих процесів як збалансованої частини державно-владних повноважень та функцій на регіональний і місцевий рівень з метою підвищення ефективності управління та використання бюджетних коштів, більш якісного задоволення соціальних потреб за територіальною ознакою, що сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів та підвищує роль органів місцевого самоврядування в цих процесах. Фінансова децентралізація розглядається як процес розподілу та передачі фіскальних функцій та фінансових ресурсів від центрального на локальний рівень управління, надаючи більше повноважень органам місцевого самоврядування для забезпечення їх фінансової самодостатності та вирівнювання фінансових можливостей адміністративно-територіальних одиниць.

Доведено, що особливого значення для забезпечення сталого розвитку та просторової безпеки в умовах децентралізації набувають міжбюджетні відносини, які повинні ґрунтуватися на чітко визначеній інституціональній і економічній основі, а також збалансованості та пропорційності, що дає можливість отримати відносну рівновагу між доходами та видатками бюджетів через горизонтальний перерозподіл бюджетних ресурсів, формування обґрунтованості потреб та можливостей їх задоволення. Виокремлено вимоги, за використанням яких повинні бути побудовані міжбюджетні відносини.

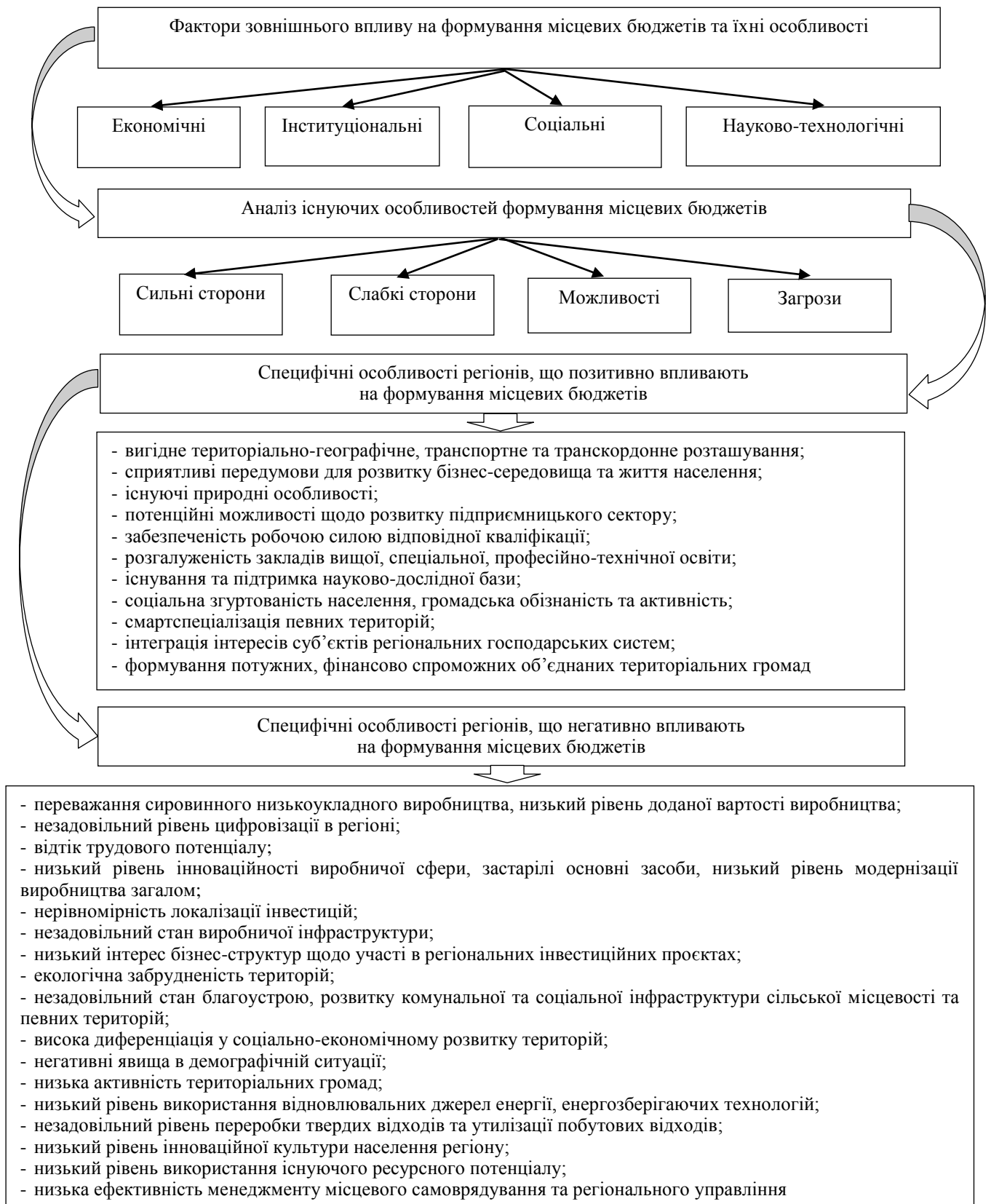

Рис. 1. Фактори впливу на особливості формування місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором.

Для поглиблення наукового пізнання щодо особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень автором обґрунтовано методологічний базис дослідження (рис. 2), а саме виокремлено парадигмальні особливості дослідження, а також наукові підходи щодо вивчення об'єкта

дослідження, серед яких: системний, інституціональний та ресурсний підходи. На думку автора, комплексне використання цих підходів дає можливість всебічно, цілісно уявити об'єкт дослідження, виокремити дію вертикальних та горизонтальних зв'язків у характері міжбюджетних відносин, а також обґрунтувати особливості формування місцевих бюджетів, визначити існуючі недоліки та напрями їх нівелювання тощо.

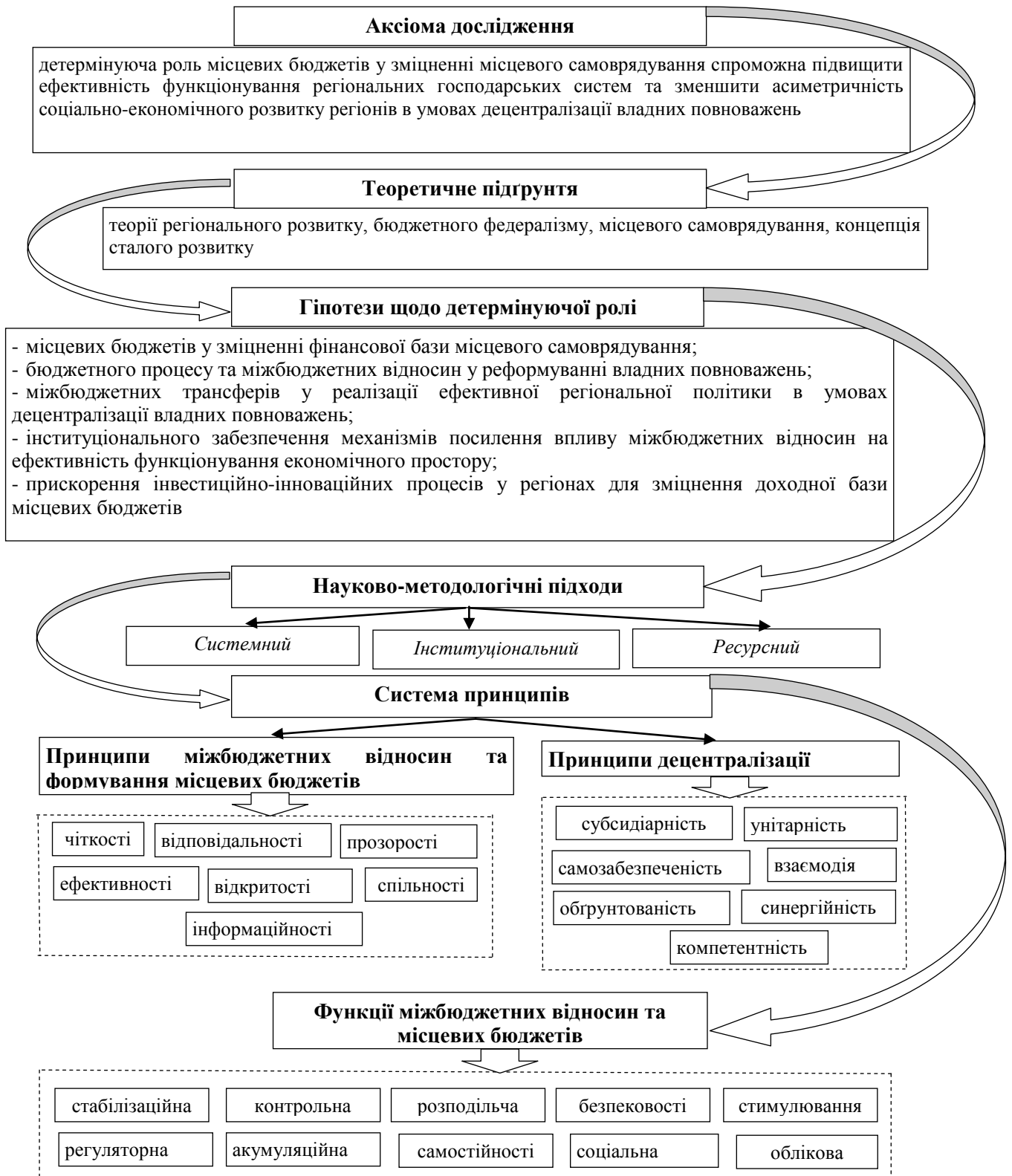

Рис. 2. Методологічний базис дослідження особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень

Джерело: розроблено та обґрунтовано автором.

На думку автора, формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень повинно забезпечуватися виокремленими в результаті проведеного аналізу принципами, що сприяють демократичності, прозорості та справедливості міжбюджетних відносин в умовах децентралізації та виконання їхніх функцій для забезпечення ефективності місцевого самоврядування.

Методичні підходи оцінювання формування місцевих бюджетів передбачають розрахунки коефіцієнтів, що характеризують різні аспекти цього процесу в умовах децентралізації. При цьому набір цих оціночних коефіцієнтів є різним і залежить від того, які цілі закладені в дослідження.

Також поряд із методом коефіцієнтів застосовують кластерний, кореляційно-регресійний та кваліметричний аналіз. Одним із поширених методів оцінювання місцевих бюджетів є розрахунки інтегральних індексів, у тому числі з урахуванням ваги впливу його складових, або ваги складових коефіцієнтів, які використовуються для визначення інтегрального індексу.

У другому розділі – **«Тенденції і динаміка змін стану місцевих бюджетів в Україні»** – з'ясовано вплив місцевих бюджетів на рівень розвитку продуктивних сил регіонів, проаналізовано структуру доходів та видатків місцевих бюджетів; досліджено міжбюджетні трансфери як важливий механізм реалізації ефективної регіональної політики в Україні; виокремлено особливості формування і функціонування Державного фонду регіонального розвитку та запропоновано напрями щодо усунення наявних недоліків.

Проведений аналіз структури доходів Зведеного бюджету дає можливість зазначити, що частка доходів місцевих бюджетів без трансферів за 2014-2019 рр. не мала суттєвих змін, оскільки у 2014 р. вона становила 22,3 %, у 2019 р. – 23,3 %, а у 2015 р. – 18,5 %. Найбільший абсолютний приріст доходів місцевих бюджетів без трансферів був у 2017 р. до попереднього року і сягнув 58,8 млрд грн. При цьому частка власних і закріплених доходів місцевих бюджетів у загальних доходах місцевих бюджетів мала тенденцію до зростання і у 2019 р. становила 53,6 %, що на 10 % є більшим порівняно із 2014 р. і це є позитивним проявом здійснення децентралізації владних повноважень (табл. 1). У структурі власних і закріплених доходів місцевих бюджетів основна питома вага припадає на податкові надходження та їх частка збільшується з 86,4 % у 2014 р. до 90,1 % у 2019 р.

Встановлено, що у структурі податкових надходжень найбільша питома вага припадає на надходження від ПДФО і у 2019 р. його частка в податкових надходженнях становила 61,2 %, на місцеві податки і збори припадає 27,2 %. У свою чергу, місцеві податки і збори включають у себе надходження до місцевих бюджетів від податку на майно (що містить: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плату за землю, що включає земельний податок та орендну плату за землю), єдиний податок, збір за паркування транспортних засобів і туристичний збір. Найсуттєвіші зміни відбулися саме у структурі надходжень від місцевих податків і зборів щодо 2014 р. внаслідок прийнятих змін до Бюджетного кодексу України щодо нормативів перерозподілу податкових надходжень до бюджетів різних рівнів та ставок оподаткування. Проте за період з 2015-2019 рр. не відбулось суттєвих змін щодо зростання надходжень.

Доходи місцевих бюджетів та міжбюджетні трансфери у 2014-2019 рр.

Показник	Рік					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальні доходи місцевих бюджетів із урахуванням трансферів, млрд грн	231,7	294,5	366,1	502,1	562,4	560,5
<i>Абсолютний приріст доходів місцевих бюджетів, млрд грн</i>	-	62,8	71,6	136,0	60,3	-1,9
<i>Відносний приріст доходів місцевих бюджетів, %</i>	-	27,1	24,3	37,2	12,0	-0,4
Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів, млрд грн	101,1	120,5	170,7	229,5	263,5	300,2
<i>Частка власних доходів до загальних доходів, %</i>	43,6	40,9	46,6	45,7	46,9	53,6
ВВП, млрд грн	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3974,6
<i>Частка власних та закріплених доходів місцевих бюджетів у ВВП</i>	5,06	5,11	6,15	6,46	6,57	6,92
Міжбюджетні трансфери, млрд грн	130,6	174,0	195,4	272,6	298,9	260,3
<i>Частка міжбюджетних трансферів у загальних доходах, %</i>	56,4	59,1	53,4	54,3	53,1	46,4
<i>Абсолютний приріст міжбюджетних трансферів, млрд грн</i>	-	62,8	71,6	136,0	60,3	-1,9
<i>Відносний приріст міжбюджетних трансферів, %</i>	-	33,2	12,2	39,5	9,6	-23,0
у т. ч. дотації, млрд грн	64,4	7,3	6,8	22,0	25,2	25,9
<i>Частка дотацій у загальних доходах, %</i>	27,8	2,5	1,9	4,4	4,5	4,6
<i>Частка дотацій у трансферах, %</i>	49,3	4,2	3,5	8,0	8,4	10,0
субвенції, млрд грн	66,2	166,7	188,6	250,6	273,8	234,4
<i>Частка субвенцій у загальних доходах, %</i>	28,6	56,6	51,5	49,9	48,6	41,8
<i>Частка субвенцій у трансферах, %</i>	50,6	95,8	96,5	92,0	91,6	90,0

Джерело: складено та розраховано на основі даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України

Проведений аналіз структури загальних доходів місцевих бюджетів дає можливість стверджувати, що, незважаючи на позитивні тенденції обумовлені децентралізацією владних повноважень та підвищенням ролі місцевих бюджетів у сталому розвитку територій, приріст власних й закріплених доходів місцевих бюджетів залишається вкрай низьким і абсолютно недостатнім. Це знижує можливість регіональних та місцевих органів влади якісно реалізовувати закріплені за ними функції та робить неможливим забезпечення підвищення рівня життя населення територій без міжбюджетних трансферів. Крім того, це негативно впливає на мотивацію органів регіональної влади та місцевого самоврядування щодо підвищення рівня самодостатності місцевих бюджетів. Обсяги міжбюджетних трансферів залишаються значними та їхня частка в загальних доходах місцевих бюджетів становить понад 50 % за винятком 2019 р. (46,4 %). Це зумовлює високу залежність місцевих бюджетів від державного бюджету та свідчить про відсутність мотивації до активізації розвитку продуктивних сил на рівні окремих територій, а також нівелює переваги децентралізації владних повноважень. Не можна вважати позитивною тенденцією зростання дотацій у структурі міжбюджетних трансферів. Так, частка дотацій у структурі трансферів у 2015 р. становила 4,2 %, а у 2019 р. вона зросла та сягнула 10 %.

Автором здійснено аналітичне дослідження щодо функціонування ДФРР та встановлено, що основними недоліками його впливу на процеси сталого розвитку є: порушення при відборі регіональними комісіями проєктів із відсутністю відповідної документації; відбір проєктів, що не відповідають напрямам стратегії регіонального розвитку; відсутність спрямованості проєктів на комплексне вирішення проблем сталого розвитку територій; охопленість проєктами території певної громади або тільки її частини; порушення термінів щодо подання проєктів відповідно до встановлених строків; прийняття проєктів до розгляду Комісією при Міністерстві розвитку громад та територій України, що мають низьку якість оформлення та підготовки документації; великий обсяг незавершеності проєктів; високий ступінь неекономічності, непродуктивності та нерезультативності проєктів тощо. Наявні недоліки не сприяють підвищенню самодостатності місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Запропоновано напрями нівелювання наявних недоліків функціонування ДФРР.

Автором обґрунтовано доцільність активізації створення регіональних фондів розвитку та розширення функцій агенцій регіонального розвитку. Створення таких інституцій, що функціонуватимуть на державно-партнерських принципах (що також доводить практика вже функціонуючих агенцій регіонального розвитку в Тернопільській, Житомирській, Вінницькій, Закарпатській та Черкаській областях), сприятиме вирішенню стратегічних завдань регіонального розвитку за рахунок забезпечення щільності взаємозв'язків між владними органами різних рівнів, бізнес-структурами, громадськістю регіонів та іноземними інвесторами.

У третьому розділі – **«Стратегічні напрями удосконалення міжбюджетних відносин в умовах переформатування владних відносин в Україні»** – виявлено спрямування інституціонального забезпечення механізмів посилення міжбюджетних відносин на ефективність функціонування економічного простору; обґрунтовано напрями зміцнення доходної бази місцевих бюджетів для прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку регіональних господарюючих систем; виокремлено європейський досвід використання фінансової підтримки як ресурсу реалізації нового регіоналізму у країнах ЄС з транзитивною економікою та можливість його імплементації в Україні.

Дисертантом доведено, що підвищення обґрунтованості прийняття рішень у міжбюджетних відносинах сприятиме скороченню лагового ефекту впливу фіскальних інструментів на розвиток регіональних господарських систем в умовах децентралізації. Обґрунтовано, що інституціональне забезпечення міжбюджетних відносин в умовах переформатування владних повноважень вимагає запровадження дієвої системи ієрархічних повноважень з боку центрального уряду, регіональних органів влади та місцевого самоврядування в напрямках: дотримання пропорцій між виокремленими повноваженнями та їх фінансовим забезпеченням; оптимальності при розподілі фінансових ресурсів між неоднорідними територіями за економічним розвитком; відповідності між стратегічними цілями розвитку територій та напрямами фінансового забезпечення програм та проєктів соціально-економічного розвитку, що вимагає програмно-цільовий метод бюджетування місцевих бюджетів; забезпечення високого рівня управління в бюджетній системі; підвищення зацікавленості та активізації органів регіонального управління та місцевого самоврядування в нарощенні бюджетного потенціалу та забезпеченні самодостатності місцевих бюджетів.

Для підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів та усунення наявних перешкод у роботі запропоновано систему заходів, що передбачають: використання механізму державно-приватного партнерства, підвищення ефективності управління ризиками місцевих бюджетів, запровадження партиципаторного бюджетування, зміни в податковій системі в напрямі підвищення самодостатності місцевих бюджетів тощо (рис. 4).

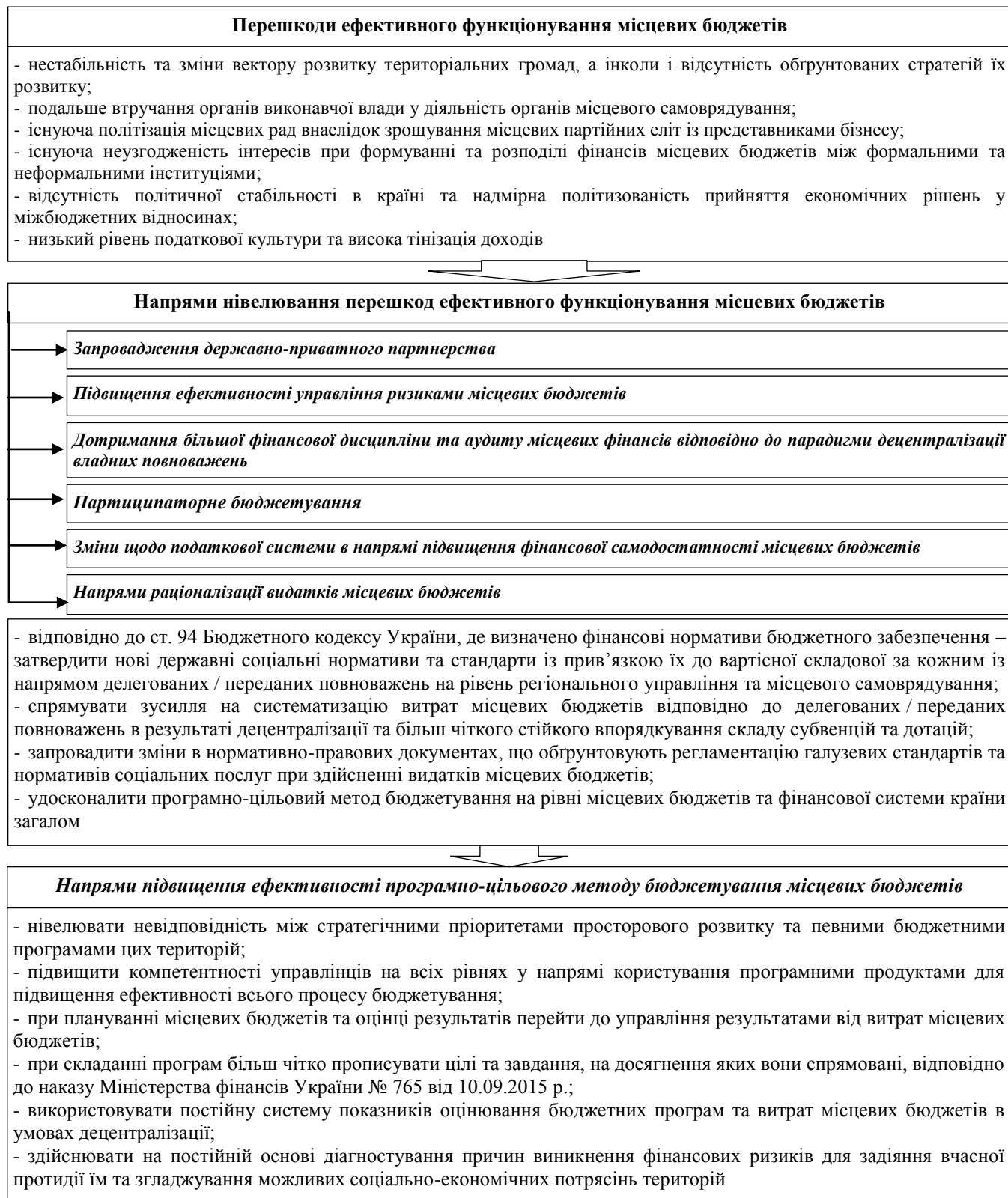

Рис. 4. Напрями підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів

Джерело: складено та запропоновано автором.

Для визначення бюджетної спроможності регіону щодо формування сприятливого інвестиційного іміджу обґрунтовано доцільність проведення імітаційного моделювання щодо формування та перерозподілу коштів у регіоні. Моделювання основних потоків формування та розподілу бюджетних коштів у регіоні наведено на рис. 5. Для визначення відносин щодо формування та розподілу бюджетних асигнувань виокремлено відповідні показники: доходи бюджету, видатки бюджету та фактори зовнішнього середовища, які мають вплив на формування місцевих бюджетів за рахунок залучення власних коштів. А також було враховано вплив на формування бюджетів інноваційного потенціалу та інфляційні процеси.

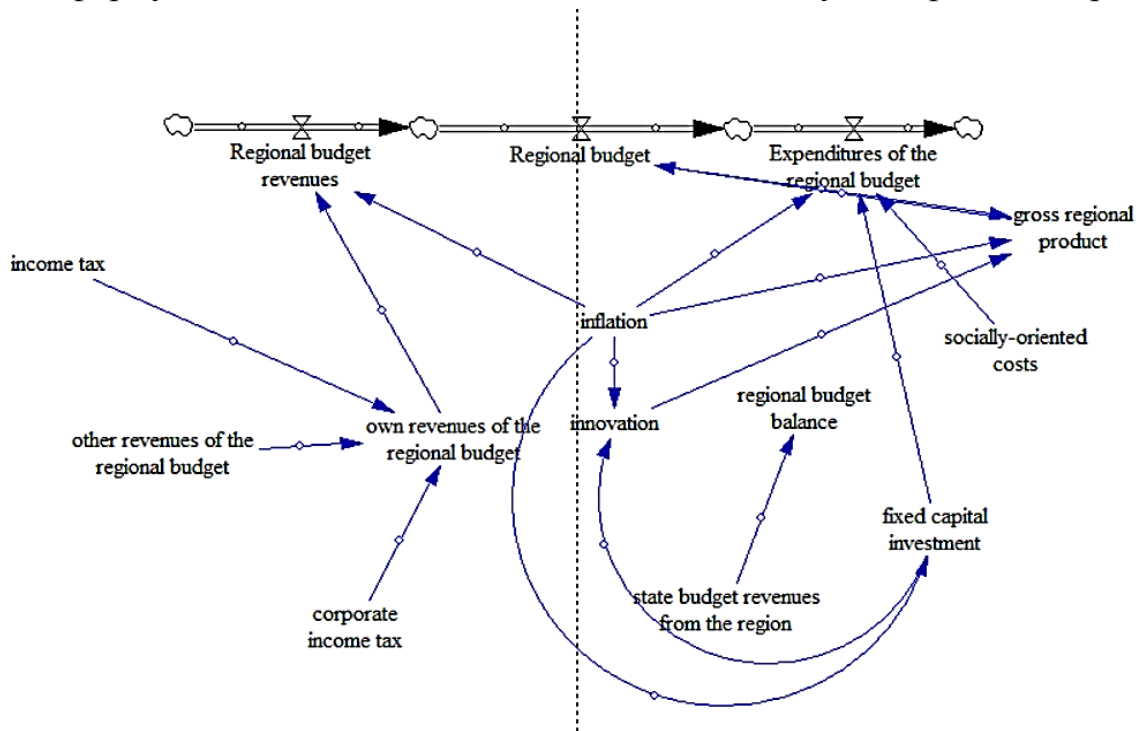

Рис. 5. Модель потоків формування та використання регіонального бюджету

Джерело: розроблено автором.

З метою підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів автором запропоновано методичний підхід визначення найбільш вигідного інвестиційного проекту та стратегування регіональних програм розвитку за використання методу аналізу ієрархій (МАІ), який заснований на побудові моделі, що має вигляд ієрархії та містить мету, різні варіанти її досягнення та відповідні критерії для оцінки альтернативних варіантів, визначення пріоритетів із використанням методу парних порівнянь, перевірки суджень відповідно до парних порівнянь.

Цей методичний підхід доцільно застосовувати для визначення найбільш оптимального вибору інвестора щодо залучення коштів у проекти регіонального розвитку. Для визначення найбільш привабливого інвестора скористуємось методом МАІ. Підкритеріями оптимального вибору можуть виступати: K_{31} – зниження різниці між обсягом місцевого боргу та місцевим боргом з урахуванням нових запозичень; K_{32} – зниження видатків на обслуговування місцевого боргу та їх обсягом. Так, для визначення альтернатив щодо проектів встановимо, що альтернатива N_1 в соціальній сфері має найбажаніші позиції, тоді як N_2 та N_3 – однакові позиції, проте гірші, ніж N_1 , а N_4 має найгірші позиції за обраними підкритеріями. Якщо розглядати економічний

ефект, то його забезпечить реалізація проєкту N_4 , середні показники за підкритеріями мають альтернативи N_1 та N_3 , тоді відносно спроможності повернення коштів з бюджету відповідно до підкритерію K_{31} , нерівності будуть мати вигляд: $N_1 < N_4 < N_2 < N_3$, За підкритерієм K_{32} : $N_1 < N_4 < N_3 < N_2$.

На основі проведених математичних рівнянь підсумковий пріоритет відповідних альтернатив N_1, N_2, N_3, N_4 визначається як сума всіх V ;

$$VN_1 = \frac{1}{2} \cdot \frac{5}{11} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} + \frac{1}{8} \cdot \frac{3}{17} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{16} \cdot 2 = \frac{6801}{23936} \quad (1)$$

На основі проведених розрахунків можна визначити, що означені критерії мають вагомий пріоритет, оскільки значення суджень експертів знаходяться за всіма альтернативами близькими, що вказує на схожість ознак альтернатив. Регіональний розподіл фінансування програм регіонального розвитку з урахуванням загальнодержавних тенденцій за період 2019 року представлено на рис. 6.

Рис. 6. Розподіл фінансування програм регіонального розвитку з урахуванням загальнодержавних тенденцій у 2019 році

Джерело: запропоновано та розроблено автором.

Для прийняття відповідних рішень щодо фінансування тих чи інших програм регіонального розвитку, крім розрахунку ризиків щодо реалізації таких проєктів, належну увагу слід приділяти оцінюванню бюджетних напрямів, на реалізацію яких спрямовуються інвестиційні ресурси. Процес такого оцінювання включає моніторинг, аналіз та контроль за виконанням програми за використання інвестованих коштів як з боку держави, так і з боку інвестора. Для контролю за

своєчасністю виконання проєкту визначимо бюджет проєкту, який дорівнює P , кількість виконавців проєкту – n , частка фінансування кожного з учасників P становить P_1, P_2, \dots, P_n .

На основі B_{ij} визначимо умовну ймовірність передачі частки коштів i -го виконавця j -му виконавцю в рамках проєкту за певний етап. Таким чином, для будь-якого j -го виконавця сума отриманих коштів за відповідний етап буде дорівнювати:

$$P_j = \sum_{i=1}^n B_{ij} \cdot P_i, j = \overline{1, n} \quad (2)$$

Значення B_{ij} відповідає умовам:

$$0 \leq B_{ij} \leq 1, \sum_{i=1}^n B_{ij} = 1, i = \overline{1, n} \quad , \quad (3)$$

які відповідають значенню елементів стохастичної матриці. Матриця L , побудована з елементів B_{ij} , має вигляд:

$$L = \begin{matrix} B_{11} & B_{12} & B_{1n} \\ B_{21} & B_{22} & B_{2n} \\ B_{n1} & B_{n2} & B_{nn} \end{matrix} \quad (4)$$

Означена матриця визначає перехід зі стану i у стан j ланцюга Маркова. У процесі дослідження з'ясовано, що реформування в напрямі децентралізації в європейських країнах відбувалось по-різному залежно від багатьох історичних, економічних, соціальних та інших обставин. Різні країни мають різні пріоритети щодо підтримки певних територій у своїх країнах, але загалом політика європейських країн зводиться до підтримки тих територій та сфер діяльності, котрі спроможні забезпечити найбільш позитивний вплив на сталий розвиток цих територій та збільшити зайнятість населення, а також розвиток інноваційно спрямованих підприємств.

Обґрунтовано, що імплементація європейського досвіду відносно підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування щодо виконання своїх функцій, сприяє вмотивованості територіальних громад щодо активізації інвестиційної діяльності, забезпечення самодостатності регіонів та більш ефективного використання бюджетних коштів.

На думку автора для забезпечення самодостатності місцевих бюджетів одним із напрямів є диверсифікація податкових надходжень за рахунок розширення оподаткування на нерухомість та плати за землю, наприклад, шляхом встановлення мінімальних ставок плати за землю та нерухоме майно, відмінне від земельних ділянок.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та наведено вирішення науково-прикладного завдання щодо підвищення ефективності формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень.

1. На основі проведеного дослідження теорій регіонального розвитку, бюджетного федералізму, місцевого самоврядування та інших наукових концепцій розширено дефініційний зміст таких понять як «децентралізація владних повноважень», «фінансова децентралізація», місцеві бюджети» з урахуванням еволюційних змін суспільних відносин, парадигмальних напрямів державного управління, глобалізаційних процесів економічного розвитку та підвищення ролі суб'єктних просторових відносин на міжнародному ринку.

2. Розроблено науково-методичні положення розмежування особливостей місцевих бюджетів, які побудовано з погляду правових аспектів в умовах децентралізації, факторів формування та функціонування місцевих бюджетів, в основу яких покладено заходи щодо нівелювання існуючих причин, що перешкоджають місцевим бюджетам стати детермінуючим інструментарієм соціально-економічного розвитку територій.

3. Поглиблено наукове пізнання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень, чому сприяло обґрунтування методологічного базису дослідження та комплексне використання системного, інституціонального та ресурсного підходів, що дає можливість: всебічно, цілісно уявити об'єкт дослідження, яким виступає процес формування місцевих бюджетів; обґрунтувати особливості формування місцевих бюджетів, визначити наявні недоліки та напрями їх нівелювання; здійснити оцінювання формування місцевих бюджетів та побудувати прогнози впливу місцевих бюджетів на територіальний розвиток; обґрунтувати напрями щодо удосконалення міжбюджетних відносин та підвищення ролі місцевого самоврядування в економічному розвитку територій тощо.

4. Виокремлення системи принципів, що містить: по-перше, принципи міжбюджетних відносин та формування місцевих бюджетів (чіткість, спільність, ефективність, прозорість, відкритість, відповідальність, інформаційність), по-друге, принципи процесів децентралізації (субсидіарність, унітарність, самозабезпеченість, компетентність, обґрунтованість, взаємодію, синергійність), а також функції місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, (розподільчу, контрольну, безпековості, стабілізаційну, облікову, акумуляційну, самостійності, соціальну та функцію стимулювання) дало можливість запропонувати стратегічні напрями удосконалення міжбюджетних відносин в умовах переформатування владних відносин для прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку регіональних господарських систем та забезпечення механізмів посилення міжбюджетних відносин на ефективність функціонування економічного простору.

5. Аналітичне дослідження функціонування ДФРР дало можливість виокремити існуючі недоліки роботи фонду та запропонувати напрями щодо їх нівелювання, серед яких: дотримання норми при плануванні Державного бюджету щодо обсягу коштів ДФРР не менше ніж 1 % прогнозного обсягу доходів загального фонду; зацентрування спрямування коштів фонду на програми та проекти створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, формування смарт-спеціалізації регіонів, підвищення економічного розвитку та задіяння ендогенного потенціалу територій; введення як критерію до проектів та програм спроможність активізувати підприємницьку діяльність територій, зростання зайнятості за рахунок створення нових робочих місць, можливість отримання синергійного ефекту для соціально-

економічного розвитку територій тощо. Обґрунтовано доцільність створення інституцій, що функціонуватимуть на державно-партнерських принципах, у тому числі активізація створення регіональних фондів розвитку та агенцій регіонального розвитку.

6. Запропоновано систему консолідованих заходів, що передбачає: використання механізму державно-приватного партнерства; підвищення ефективності управління ризиками місцевих бюджетів; заходи щодо дотримання фінансової дисципліни в умовах децентралізації владних повноважень; недекларативного задіяння програмно-цільового методу бюджетування місцевих бюджетів; запровадження партиципаторного бюджетування; зміни в податковій системі в напрямі підвищення самодостатності місцевих бюджетів; заходи щодо раціоналізації видатків місцевих бюджетів. Консолідація зусиль у цих напрямках сприятиме підвищенню відповідальності службовців щодо виконання поставлених зобов'язань, прозорості міжбюджетних відносин та ефективності управління витратами місцевих бюджетів, підвищенню якості соціальних послуг, зниженню корупції та забезпеченню стійкості місцевих бюджетів.

7. Окреслено заходи щодо підвищення самодостатності місцевих бюджетів, що передбачають зміни в податковій системі та заходи щодо раціоналізації видатків місцевих бюджетів у напрямі: затвердження нових державних соціальних нормативів та стандартів із прив'язкою їх до вартісної складової за кожним із напрямів делегованих / переданих повноважень на рівень регіонального управління та місцевого самоврядування; спрямування зусиль на систематизацію витрат місцевих бюджетів відповідно до делегованих / переданих повноважень у результаті децентралізації та більш чіткого стійкого впорядкування складу субвенцій та дотацій; удосконалення програмно-цільового методу бюджетування.

8. Проведене дослідження методів оцінки місцевих бюджетів дало можливість удосконалити методичний підхід оцінювання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень, що передбачає використання методу коефіцієнтів, кластерного аналізу, кореляційно-регресійного та кваліметричного аналізу, побудову функціональних залежностей та виокремлення найбільш впливових факторів на формування доходів місцевих бюджетів із урахуванням специфічних особливостей.

9. Поглиблене дослідження досвіду реформування владних відносин у європейських країнах дало можливість обґрунтувати науково-практичні засади імплементації процесів децентралізації у вітчизняну практику, що передбачає об'єднання територіальних громад, розширення їхніх функцій, повноважень та фінансової самодостатності, заходи щодо використання фінансової підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку територій у сучасних умовах. А також використання таких інструментів фіскального регіонального розвитку, як: податкові пільги для суб'єктів регіонального розвитку різних сфер діяльності, податкові знижки на амортизацію, підтримка територій та сфер діяльності, що спроможні забезпечити найбільш позитивний вплив на сталий розвиток цих територій та збільшити зайнятість населення, а також інноваційно спрямованих підприємств; заходи у напрямі підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування щодо виконання своїх функцій, а також забезпечення стабільності фіскальної податкової політики та прозорості міжбюджетного процесу.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Беспалов М. О. Особливості фіскального регіонального простору в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2017. Вип. 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8391> – 0,5 друк. арк. (Міжнародна індексація: Index Copernicus).

2. Худoley В. Ю., **Беспалов М. О.** Роль місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування. *Бізнес навігатор*. 2018. Вип. 5 (48). С. 191-195. – 0,5 / 0,25 друк. арк. (Особистий внесок: з'ясовано роль місцевих бюджетів у розвитку територій та виконання покладених та делегованих на них функцій). (Міжнародна індексація: Index Copernicus).

3. Беспалов М. О. Особливості фінансової децентралізації в контексті світового досвіду. *Економіка та держава*. 2020. Вип. 11. С. 112-115. – 0,5 друк. арк. (Міжнародна індексація: Index Copernicus).

4. Беспалов М. О. Міжбюджетні відносини в Україні в умовах децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. Вип. 21-22. С. 97-100. – 0,5 друк. арк. (Міжнародна індексація: Index Copernicus).

5. Худoley В. Ю., **Беспалов М. О.** Принципи фіскальної політики регіонів в контексті соціально-економічного розвитку. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. Вип. 1 (33). С. 123-130. – 0,4 / 0,2 друк. арк. (Особистий внесок: виокремлено сутність фіскальної політики на регіональному рівні та ряд принципів, що відображають особливості та завдання регіонального фіскального механізму щодо соціально-економічної сфери).

6. Беспалов М. О. Можливості імплементації зарубіжного досвіду фіскальної децентралізації в Україні. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. Вип. 2 (34). С. 105-113. – 0,4 друк. арк.

Статті в виданнях інших держав

7. Bespalov M. Improving the effectiveness of fiscal regional policy in Ukraine. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2020. Vol. 6. Pp. 87-91. – 0,45 друк. арк. (Міжнародна індексація: Index Copernicus).

8. Bespalov M. Revenue of local budgets in Ukraine in the conditions of financial decentralization and directions of their growth. *Nauka I studia*. 2020. NR. 12 (214). Pp. 20-27. – 0,4 друк. арк.

9. Bespalov M. Financial decentralization's possibilities under the subject to the principle of subsidiarity. *Stredoevropsky vesnik pro vedu a vyzkum*. 2020. NR. 5 (66). Pp. 3-9. – 0,35 друк. арк.

Матеріали науково-практичних конференцій

10. Беспалов М. О. Зміни у міжбюджетних відносинах в Україні у напрямі посилення ролі місцевих бюджетів. *Сучасні проблеми економіки*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (17 жовтня 2016 р., м. Київ). Київ, 2016. С. 114-115. – 0,08 друк. арк.

11. Беспалов М. О. Значення фінансової спроможності місцевої влади для розвитку регіонів. *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 лютого 2017 р., м. Київ). Київ, 2017. С. 63-64. – 0,08 друк. арк.

12. Беспалов М. О. Особливості регіональної фіскальної політики. *Проблеми розвитку потенціалу підприємства в глобальних економічних умовах*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 травня 2017 р., м. Київ). Київ, 2017. С. 146. – 0,08 друк. арк.

13. Беспалов М. О. Напрями підвищення доходності та ефективності використання місцевих бюджетів. *Проблеми розвитку потенціалу підприємства в глобальних економічних умовах*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 травня 2018 р., м. Київ). Київ, 2018. С. 80. – 0,08 друк. арк.

14. Беспалов М. О. Роль громадськості та центральних органів влади у виконанні місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12 листопада 2018 р., м. Київ). Київ, 2018. С. 248. – 0,08 друк. арк.

15. Беспалов М. О. Проблеми наповнення місцевих бюджетів регіонів та територіальних громад в сучасних умовах. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки*: матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції (25 листопада 2020 р., м. Київ). Київ, 2020. С. 93. – 0,04 друк. арк.

16. Беспалов М. О. Shifts in regional development as a result of financial decentralization. *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 квітня 2020 р., м. Київ). Київ, 2020. С. 111. – 0,08 друк. арк.

17. Bepalov M. Reform of interbudgetary relations in Ukraine. *Economic and business administration development: scientific currencies and solutions*: I International scientific-practical conference (22 October 2020, Kiev). Kiev, 2020. Pp. 13-14. – 0,08 друк. арк.

18. Беспалов М. О. Regional fiscal policy in Ukraine in conditions of decentralization. *Academic research in multidisciplinary innovation*: XI International scientific and practical conference (30 November – 3 December, Amsterdam). Amsterdam. Netherland, 2020. Pp. 47-48. – 0,125 друк. арк.

19. Беспалов М. О. Світовий досвід європейських країн щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Економіка, фінанси, облік і право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7 грудня, м. Полтава). Полтава, 2020. С. 65-66. – 0,125 друк. арк.

20. Беспалов М. О. Особливості процесу фінансової децентралізації в Україні. *Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 грудня 2020 р., м. Одеса). Одеса, 2020. С. 36-38. – 0,125 друк. арк.

21. Беспалов М. О. Існуючі проблеми місцевих бюджетів в Україні в умовах децентралізації владних повноважень. *Розвиток нової економічної системи на державному та регіональному рівнях* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 грудня, м. Львів). Львів. 2020. С. 79-81. – 0,125 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Беспалов М. О. Особливості формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка (галузь знань – економічні науки). – Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України, Чернігів, 2021.

Робота виконана у ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Узагальнення теоретичних аспектів щодо ролі місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування дало можливість уточнити понятійно-категоріальний апарат теорії регіональної економіки, зокрема розвинуті поняття «децентралізація владних повноважень», «фінансова децентралізація», місцеві бюджети». З'ясовано особливості функціонування місцевих бюджетів з точки зору правового функціонування, факторів формування та функціонування місцевих бюджетів в Україні в умовах децентралізації владних повноважень, що дало можливість виокремити особливості, які перешкоджають місцевим бюджетам стати детермінуючим інструментарієм соціально-економічного розвитку територій. Виокремлено вимоги, за використанням яких повинні бути побудовані міжбюджетні відносини.

Розвинуто науково-методологічний базис пізнання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Запропоновано підходи щодо нівелювання існуючих недоліків міжбюджетних відносин. Розроблено методичний підхід щодо оцінювання особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень. Для підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів запропоновано систему заходів, що передбачає: використання механізму державно-приватного партнерства; підвищення ефективності управління ризиками місцевих бюджетів, заходи щодо дотримання фінансової дисципліни в умовах децентралізації владних повноважень, недекларативного задіяння програмно-цільового методу бюджетування місцевих бюджетів, запровадження партиципаторного бюджетування, зміни в податковій системі у напрямі підвищення самодостатності місцевих бюджетів, заходи щодо раціоналізації видатків місцевих бюджетів. Розроблено заходи щодо підвищення самодостатності місцевих бюджетів. Обґрунтовано науково-практичні засади

імплементції європейського досвіду, що передбачають заходи щодо використання фінансової підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку територій в умовах децентралізації владних повноважень.

Ключові слова: місцеві бюджети, бюджетування, децентралізація владних повноважень, міжбюджетні трансфери, міжбюджетні відносини, фінансова децентралізація, місцеве самоврядування.

ABSTRACT

Bespalov M. O. Local budgets` features formation in the conditions of power decentralization – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in economics by specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economy (branch of knowledge – economic sciences). – National University "Chernihiv Polytechnic" MES of Ukraine, Chernihiv, 2021.

The work was performed at the IHE “Academician Yuri Bugay International Scientific and Technical University”.

The dissertation is devoted to deepening of theoretical and methodical bases and practical recommendations concerning formation of local budgets in the conditions of power decentralization.

Generalization of theoretical aspects of the role of local budgets in strengthening the financial base of local self-government made it possible to clarify the conceptual and categorical apparatus of regional economic theory, in particular the developed concepts of “power decentralization”, “financial decentralization”, “local budgets”.

The peculiarities of local budgets functioning in conditions of legal functioning, factors of formation and functioning of local budgets in Ukraine in the conditions of power decentralization, which allowed to identify features that prevent local budgets from becoming a determining tool for socio-economic development. The requirements for the use of which intergovernmental relations should be built are highlighted.

The scientific and methodological basis of knowledge the local budgets formation peculiarities in the conditions of power decentralization has been developed. The system of principles is singled out, which contains: firstly, the principles of inter-budgetary relations and local budgets formation and functions of local budgets and inter-budgetary relations. The scientific and methodological provisions for distinguishing the peculiarities of the local budgets formation built in terms of legal action in terms of power decentralization, factors in the formation and local budgets functioning have been further developed.

Approaches to leveling the existing shortcomings of inter-budgetary relations are proposed, which provide for the development of institutions operating on the basis of state-partnership principles, directions for intensifying the creation of regional development funds and regional development agencies and contain measures and norms to improve the State regional development fund.

A methodical approach to assessing the peculiarities of local budget formation in the context of power decentralization, which involves the use of coefficients, building functional relationships and identifying the most influential factors in the formation of local budget revenues, taking into account specific features.

A system of measures to improve the local budgets efficiency is proposed, which provides for: the use of public-private partnership mechanism; improving the local budgets risk management efficiency, measures to comply with financial discipline in the power decentralization, non-declarative use of budgeting local budgets program-targeted method, introduction of participatory budgeting, changes in the tax system to increase local budgets self-sufficiency, measures to rationalize local budgets.

Measures have been developed to increase the local budgets self-sufficiency, which include changes in the direction of clarifying social and industry norms and standards, systematization of expenditures in accordance with the established powers and improvement of the budgeting program-target method.

The scientific and practical principles of the European experience implementation are substantiated, which provide for measures to use financial support for investment and innovation development of territories in the conditions of power decentralization.

Key words: local budgets, budgeting, decentralization of power, intergovernmental transfers, intergovernmental relations, financial decentralization, local self-government.

АННОТАЦИЯ

Беспалов М. А. Особенности формирования местных бюджетов в условиях децентрализации властных полномочий. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика (область знаний – экономические науки). – Национальный университет «Черниговская политехника» МОН Украины, Чернигов, 2021.

Работа выполнена в УВО «Международный научно-технический университет имени академика Юрия Бугая».

Диссертация посвящена углублению теоретико-методических основ и практических рекомендаций по формированию местных бюджетов в условиях децентрализации властных полномочий. Обобщение теоретических аспектов относительно роли местных бюджетов в укреплении финансовой базы местного самоуправления позволило уточнить понятийно-категориальный аппарат теории региональной экономики, в частности получили развитие понятия «децентрализация властных полномочий», «финансовая децентрализация», «местные бюджеты». Выявлены особенности функционирования местных бюджетов с точки зрения правового функционирования, факторов формирования и функционирования местных бюджетов в Украине в условиях децентрализации властных полномочий, что позволило выделить особенности, которые препятствуют местным бюджетам стать детерминирующим инструментарием социально-экономического развития территорий.

Разработан научно-методологический базис познания особенностей формирования местных бюджетов в условиях децентрализации властных полномочий. Предложены подходы по нивелированию существующих недостатков межбюджетных отношений. Разработан методический подход к оценке особенностей формирования местных бюджетов в условиях децентрализации

властных полномочий. Для повышения эффективности функционирования местных бюджетов предложена система мер, предусматривающая: использование механизма государственно-частного партнерства; повышение эффективности управления рисками местных бюджетов, меры по соблюдению финансовой дисциплины в условиях децентрализации властных полномочий; недекларативное задействование программно-целевого метода бюджетирования местных бюджетов; введение партиципаторного бюджетирования; изменения в налоговой системе в направлении повышения самодостаточности местных бюджетов; мероприятия по рационализации расходов местных бюджетов. Разработаны мероприятия по повышению самодостаточности местных бюджетов. Обосновано научно-практические основы имплементации европейского опыта, предусматривающие мероприятия по использованию финансовой поддержки инвестиционно-инновационного развития территорий в условиях децентрализации властных полномочий.

Ключевые слова: местные бюджеты, бюджетирование, децентрализация властных полномочий, межбюджетные трансферы, межбюджетные отношения, финансовая децентрализация, местное самоуправление.

Підписано до друку 19.03.2021 р. Формат 60x90^{1/16}
Папір офсетний. Друк різнографія. Ум. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 пр. Зам. № 1821/05
Суб'єкт видавничої діяльності занесено до держаного реєстру №6220049 13.10.2008,
ПРІНТЦЕНТР, м. Київ, вул. Політехнічна, 16.